

des d'ara, un punt de referència i de reflexió indispensable i que ha de portar una renovació en el tractament de les més antigues fundacions romanes, en especial d'Empúries, a la qual hi ha confusions, i que presenta uns paral·lelismes amb Cartagena —en especial per als últims moments de la república i l'inici del principat—, que han de ser posats en relleu i que van des dels elements de cultura material fins al desenvolupament institucional de la vida urbana. Tot això fa que de nou haguem d'insistir que el professor Ramallo i la Universitat de Múrcia estant acomplint una tasca indispensable i rigorosa.

M. Mayer

V. VALCÁRCEL
*Sancti Braulionis, episcopi
Caesaraugustani, epistularum
Concordantia et Index Formarum
a tergo ordinarum.*

A Veleia. Anejos, Series Maior, 7
Servicio Editorial de la
Universidad del País Vasco,
Vitòria, 1991. x + 372 pp.
+ 1 p. *corrigenda in Concordantia*

Des de fa molts anys, els estudis i treballs dedicats al final de l'antiguitat clàssica i l'alta edat mitjana a Espanya han estat privilegiats. A ells s'han dedicat destacats especialistes espanyols i estrangers (d'entre ells, destaquem només ara Manuel Díaz y Díaz, Carmen Codoñer y Jacques Fontaine) i, actualment, molts d'altres segueixen les petjades d'aquells que van prestigiar aquest camí. Entre ells, i d'una manera destacada per la seva rigorosa tasca d'editor crític (per exemple, a *La «Vita Dominici Siliensis» de Grimaldo. Estudio, edición crítica y traducción*, Logroño, 1982), l'autor de

les concordances que ara recensionem, Vitalino Valcárcel, catedràtic de filologia llatina a la Universitat del País Basc / EHU, a Vitòria. El professor Valcárcel ens ofereix un magnífic i seriós instrument de treball, producte de l'estudi d'un període clau de la història d'Espanya (el visigòtic), centrat en un autor també clau d'aquest moment (sant Brauli, bisbe de Saragossa, important per les múltiples relacions culturals i polítiques que va protagonitzar) i tenint com a fita el coneixement de la seva obra més important, tant des d'un punt de vista filològic com històric: parlem de les concordances de l'epistolari de sant Brauli.

El treball, a més, és especialment oportú perquè completa en un doble sentit la «col·lecció» de concordances que Espanya està produint en aquests darrers anys. Per una banda, *stricto sensu*, s'afegeix a un afany molt notable dels fil·legs d'aquest país per oferir *instrumenta philologica* de primera magnitud a la comunitat científica internacional. No exagerem: recordem només la concordança de Frontí de Jenaro Costas, professor a la UNED de Madrid, o la d'Horaci, de Javier Iso, professor a la Universitat de Saragossa, publicades ambdues a la col·lecció Alfa-Omega de la Georg Olms. En aquest sentit, el treball de V. Valcárcel està a l'alçada de l'alt llistó marcat pels seus predecessors. Per altra banda, la concordança completa el panorama «instrumental» del període visigòtic protagonitzat per Isidor de Sevilla i Brauli de Saragossa. L'any 1990, Javier Iso *et alii* publicaven unes concordances de les *etimologiae* del bisbe sevillà (en què també hi col·laborà Brauli —les etimologies, no les concordances!—) i ara, Vitalino Valcárcel ens n'ofereix unes altres de l'epistolari del saragossà (epistolari en el qual, cal recordar-ho, també hi té Isidor el seu protagonisme: recull les cartes enviades per

Brauli, però també algunes de les rebudes i, entre aquestes, algunes d'Isidor).

La concordança que avui tenim a les mans està basada en l'edició de L. Riesco, *Epistolario de san Braulio*, Sevilla, 1972. Aquesta tria de Valcárcel respon a tres raons que compartim: 1. És la *recentior*. 2. És, amb alguns entrebancs, la *potior*. 3. És, sens dubte, l'*evulgatior* per a la consulta del text, quan aquesta es faci necessària (i això pot succeir no poques vegades). La tria de l'edició-base presenta, per a qui ha fet la *concordança*, només un problema «greu»: la manca d'un criteri unificador davant de poligrafies del tipus (potser la més palpable) *Aetymologiae*, *Etymologiae*, *Itimologiae*, *Etimologiae*, etc. La concordança, que segueix al peu de la lletra l'edició de Riesco, reproduïx aquesta varietat, que nosaltres, amb tot, no considerem un problema: senzillament reflecteix amb força fidelitat el llatí del moment, que no és especialment «normalitzat» (per utilitzar un participi verbal habitual avui). El problema (i l'engany, com reconeix el mateix professor Valcárcel al seu prefaci) hauria estat sotmetre (per part de Riesco, d'ell mateix o de qui sigui) el text a un procés de «correcció» a partir d'un model de llatí més o menys «clàssic» (*et propterea dolum fingeremus si scripturae aevi classici utique subiiceremus Braulionis linguam...*). Per sort, no és això el que trobem en aquest volum.

La concordança presenta cada paraula contextualitzada en el seu text de referència immediatament anterior i posterior (en majúscules i entre guionets, per facilitar-ne la lectura) i ofereix, a més, una informació addicional important: dues columnes, a l'esquerra de cada línia de text, ens diuen en quina carta i en quina línia de cada carta es troba el mot contextualitzat (informació, òbviament, molt d'agrair pels filòlegs que apreïen poder consultar l'edició origi-

nal). En aquesta línia de facilitar la feina de l'especialista que consulta el volum, també hi trobem, al final del text, un índex invers de les formes de l'epistolari (qualitatiu però no quantitatiu).

Volem destacar també, perquè penso que en aquest camp el nostre país comença a tenir gent molt capacitada, el que el mateix professor Valcárcel reconeix al final del seu prefaci: la col·laboració tècnica (llegiu suport informàtic) dels professors gallecs J. M. Díaz de Bustamante (recentment ha publicat un magnífic article, del qual recomanem la lectura, dedicat a «obrir» els ulls de tots plegats amb relació a les possibilitats de la tècnica en el nostre camp de coneixements: «Tradición y reluctancia: lo viejo y lo nuevo en metodología filológica», *Euphrosyne*, 19 (1991), pp. 389-408) i J.E. López Pereira en la concreció física d'aquestes concordançes.

Per totes les raons que hem exposat, pensem, en resum, que hem d'agrair al professor V. Valcárcel el gran esforç que ha fet en la confecció d'aquestes concordançes de sant Brauli i felicitar-nos nosaltres per poder disposar, gràcies a ell, d'aquest nou *instrumentum philologicum*, el primer d'aquestes característiques (i potser el darrer, per la seva qualitat) dedicat a l'epistolari del bisbe de Saragossa.

Joan Gómez Pallarès

E. SÁEZ, C. SÁEZ
*El fondo español del Archivo de la
Academia de las Ciencias de
San Petersburgo*

Ensayos y documentos, 17, Alcalá
de Henares, 1993, 253 pp.

La present obra és un treball pòstum i inacabat del professor Emilio Sáez dut ara a bon port pel seu fill, el professor